

Biljana Gavrilović*

SRBIJANSKO-PREČANSKI SPOR OKO DOKAZIVANJA SVEDOCIMA PRILIKOM DONOŠENJA JUGOSLOVENSKOG ZAKONIKA O GRAĐANSKOM PARNIČNOM POSTUPKU

Apstrakt: U Srbiji je od 1865. godine važila zabrana dokazivanja svedocima u građanskom parničnom postupku. Međutim, stvaranjem jugoslovenske kraljevine postavilo se pitanje održivosti ovog pravnog instituta. Za razliku od Srbije, ostali krajevi novostvorene države nisu ograničavali upotrebu svedoka, kao dokaznog sredstva, u parničnom postupku. Zbog toga, tokom procesa unifikacije građanskog postupka razvila se bogata rasprava o dopuštenosti dokazivanja svedocima. Pravnici iz Srbije zalagali su se za zabranu dokazivanja svedocima, a Prečani za neograničeno dokazivanje svedocima. S tim u vezi, u radu se govori o argumentima pro et contra dopuštenosti dokazivanja svedocima u parničnom postupku, a koji su iznošeni tokom izrade jugoslovenskog Zakonika o građanskom postupku.

Ključne reči: dokazivanje svedocima, razlozi protiv, razlozi za, građanski postupak.

1. UVOD

Do donošenja jugoslovenskog *Zakonika o sudskom postupku u građanskim parnicama* (1929), na prostoru novostvorene jugoslovenske države u oblasti građanskog procesnog prava važio je pravni partikularizam. Jedinstvenim zakonikom o građanskom parničnom postupku, koji bi važio za celu državu, trebalo je prevazići pravnu šarenolikost. Između srbijanskih pravnika (iz bivše Kraljevine Srbije) i prečanskih pravnika (iz krajeva bivše Austro-Ugarske) bilo je niz spornih pitanja. Među najkrupnijim od svih njih bilo je pitanje dokazivanja svedocima.¹

* Asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu
e-mail: bgavrilovic@jura.kg.ac.rs

1 Na sporove između srbijanskih i prečanskih pravnika ukazao je: Павловић, М., 2000, *Југословенска држава и право 1914–1941*, Крагујевац, Надежда Павловић, str. 234, 235, 248–254.

Prilikom izrade projekta jugoslovenskog *Zakonika* komisija se saglasila da se usvoji austrijski Zakonik o sudskom postupku u građanskim stvarima od 1895. godine. Međutim, u pogledu pitanja dopustivosti dokazivanja svedocima članovi komisije za izradu projekta nisu se mogli složiti.² S jedne strane, žilavo ukorenjeno, više od pola veka staro pravilo o zabrani dokazivanja svedocima nije dozvoljavalo Srbijancima da se odreknu svog pravnog identiteta, dok su, s druge strane, austrijski uzor, ali i pravo prečanskih krajeva uslovljavali snažnu odbranu neograničenog dokazivanja svedocima. Različit pravni razvitak srbijanskih i prečanskih krajeva pro-uzrokovao je spor o dopuštenosti dokazivanja svedocima prilikom izrade jugoslovenskog *Zakonika* o građanskom parničnom postupku.

2. PРАВНА TRADICIЈА KAO UZROK SUKOBA

Zakonikom o postupku sudskom u građanskim parnicama za Kneževstvo Srbiju od 1865. godine u §242 bilo je propisano da „o svakom dugu, koji prelazi sumu od 250 groša poreski, treba imati pismenu ispravu; i po tome nikakav dug, koji bi veći bio od ove sume, neće se moći dokazivati svedocima[...]“.³ Zbog izvesnih nejasnoća, koje su se, najpre, odnosile na tumačenje reči dug⁴, §242 je izmenjen i dopunjen 8. marta 1881. godine,⁵ ali suština je ostala ista – zabraniti dokazivanje svedocima u određenim slučajevima. Štaviše, opseg mogućnosti dokazivanja svedocima je sužen, s obzirom na to da je dopunom §242 predviđeno još da se

2 Образложење за Грпп, str. 1, 10, Архив Југославије (у daljem tekstu: АЈ), МП, фонд бр. 63, фасц. бр. 25, str. 1, 10.

3 *Законик о постојућу судском у грађанским парницама за Кнежевство Србију*, 1865, (<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=publications&id=4099&m=2#page/8/mode/2up>, 15.12. 2017).

4 Reč dug je za sudove, i niže i više pa i Kasacioni, u jednom slučaju, „značila 'pozajmice gotovih novaca', u drugom 'davanje gotovih novaca (zajam, ostava, miraz)', u trećem slučaju kao dug je kvalifikovana 'svaka ugovorna obaveza' s većom vrednošću od 250 groša poreskih. Različita tumačenja dovela su do neželjenih posledica: kolebala su 'veru u poštenje sudija; nejednako rešavanje dva ili više potpuno identičnih slučajeva, laička pamet brzo i lako objašnjava podmićivanjem sudija“ (Павловић, М., 2008, *Правна европеизација Србије 1804–1914*, Крагујевац, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, НИП Погледи, стр. 220).

5 Izmenjeni §242 glasio je: „Неће се моћи доказивати сведоцима никаква тражбина, које сума вредности прелази 200 din., без обзира на оснoв, из ког тражбина проишлaзи и на предмет који се тражи. Исто тако, неће моћи доказивати сведоцима против или изван садржине писмене исправе и онда кад би сума или вредност тражбине била мања од 200 din.“ (Никетић, Г., 1921, *Грађански судски постојућак Краљевине Србије прошумачен одлукама Државној савети и ошћие седнице и одељења Касацисној суда*, Београд, Књижар издавач Геца Кон, стр. 208).

„neće moći dokazivati svedocima protiv ili izvan sadržine pismene isprave i onda kad bi suma ili vrednost tražbine bila manja od 200 din.“

Institut zabrane dokazivanja svedocima preuzet je iz francuskog prava.⁶ Propisivanjem zabrane dokazivanja svedocima francuski, ali i domaći zakonodavac težili su da, s jedne strane, umanje izlišna parničanja,⁷ a, s druge, da „otklone opasnost od podmitljivih svedoka“.⁸ U Srbiji svedoci su išli „za neku vrlo malu sumu da svedoče“.⁹ Tako su parničari, ako im isprave nisu bile uredne, vodili „svedoke, koje najpre ošišaju, uglade, obuku kod šnajdera, te među seljacima izgledaju kao neka gospoda, pa se ovi za njih kunu po 10 puta ako treba i sredstvom takvih svedoka parniče dobijali“.¹⁰ Takođe, u nekim krajevima iz susedstva Srbije „pojavi su se profesionalni svedoci, među kojima je bilo i takvih koji su povazdan sedeli pred sudovima i čekali da se što god trevi. Svedočili su 'pravo za pet, a krivo za deset vorinti“.¹¹ Sledstveno, bilo je nužno propisati zabranu dokazivanja svedocima u određenim slučajevima, kako bi se iz „sudnice, te zemaljske svetinje“ isterao „skandal, koji bi izazivale niske, sramne spekulacije“.¹²

Za ukorenjenje instituta zabrane dokazivanja svedocima u Srbiji bilo je potrebno da protekne vreme. Samo deceniju i po nakon uvođenja zabrane dokazivanja svedocima pojavili su se glasovi za vraćanje na staro. U skupštinskim debatama, tokom 1881. godine, zagovornici neograničene upotrebe svedoka u parničnom postupku isticali su da će se važećim pravilom o zabrani dokazivanja svedocima „pred svetom osramotiti zemlja i narod“ i da se njime „konačno ubio kredit zemlji, [...] jer u Srbiji nema

6 Zabrana dokazivanja svedocima iz Mulenske ordonanse preneti je i u Ordonansu od 1667, Luja XIV, a zatim i u član 1341. Francuskog građanskog zakonika, odakle je stigla i u srpsko građansko procesno zakonodavstvo (Ђорђевић, A., 1891, *Теорија грађанској судској процесној пракси*, Београд, Штампано у Краљ.-срп. Државној штампарији, str. 371, 372).

7 Razlog gomilanja parnica jeste – prema rečima ustavobraniteljskog prvaka Alekse Simića – to da se „naš narod 'po većoj časti vrlo rado tera po sudovima““. S tim u vezi on kaže: „naši se ljudi ne parniče iz uverenja da je pravo na njihovoj strani, nego iz inata, ili iz želje 'da prisvoje sebi što god tuđe““. Najviše se parničilo radi „sitnih seoskih zadevica oko granice imanja i zelenoških dugova“ (Јовановић, С., 1933, *Уставобранитељи и њихова влада (1838–1858)*, Београд, Издавачка књижевница Геце Кона, str. 27, 43).

8 Ђорђевић, А., 1891, str. 373.

9 *Сјоменица Првој конгреса правника Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*, 1926, Издало удружење правника – Београд, Београд, str. 65.

10 *Сјоменица Првој конгреса правника Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*, 1926.

11 Павловић, М., 1996, О правној свести код Срба, *Архив за правне и друштвене науке*, 1–3, str. 450.

12 Ђорђевић, А., 1891, str. 373.

nikoga kome se može verovati“.¹³ Takođe, komentarisano je, sa čuđenjem, da „u krivičnim parnicama tri svedoka kažu i svedoče protiv nekoga, pa ovaj izgubi možda život ili ide na robiju zbog političkih ili drugih stvari“, a da se ne može svedocima dokazivati u građanskoj parnici.¹⁴ Ipak, brojno nadmoćniji zagovornici postojećeg rešenja ugušili su glasove onih koji su bili za neograničeno dokazivanje svedocima. Na kritike da se zabranom dokazivanja svedocima napada na moral naroda, poslanici većine odgovorili su: „[...] Ovde moral nije u pitanju, a ima i drugih zemalja u kojima se vodi veliki račun o moralu u odnosima građanskim, gde je tako isto ograničeno dokazivanje svedocima“.¹⁵ Na poređenje parničnog i krivičnog postupka sa stanovišta dopuštenosti svedoka, kao dokaznog sredstva, pobornici zabrane dokazivanja svedocima isticali su da se „nikako ne mogu mešati građanske parnice sa krivičnim, jer kad ko vrši zlo delo, taj ne pravi ugovore, (čuje se: vrlo dobro!), kad bi se ostavilo da se zločinstvo dokazuje ugovorom, onda ne bi bilo nikad robijaša, svaki bi palio i ubijao, i za njega ne bi bilo suda“.¹⁶

Nakon nekoliko decenija primene, pravilo o zabrani dokazivanja svedocima ukorenilo se u pravnu tradiciju Srbijanaca i izmenilo njihovu pravnu svest. S tim u vezi, u Predlogu zakonika o sudskom postupku u građanskim parnicama iz ratne 1915. godine bila je predviđena zabrana dokazivanja svedocima u određenim slučajevima. Tako, prema slovu Predloga zakonika, u §365 pisalo je: „Ako se pravo koje se traži tužbom ili protiv tužbom izvodi iz pravnog posla koji je bilo moguće utvrditi javnom ili privatnom ispravom, to se pravo neće moći dokazivati svedocima, u slučaju da vrednost njegova prelazi dve stotine dinara. Isto tako ne može se svedocima dokazivati protiv ili izvan sadržine isprave kao ni njeno izvršenje, baš i u tome slučaju kad bi suma ili vrednost u njoj označena bila manja od dve stotine dinara.“ Kao prema Zakoniku Kneževine Srbije i prema Predlogu zakonika od 1915. godine predviđena zabrana dokazivanja svedocima nije uticala na propise Trgovačkog zakonika.¹⁷

Doživljavajući zabranu dokazivanja svedocima (u određenim slučajevima) kao deo svog pravnog identiteta, Srbijanci su postupku izrade

13 *Проїтоколи Народне скуйиїїине, која је држана у Беоїрагу 1880. и 1881. іодине, 1881, Београд, Државна штампарија, стр. 421.*

14 *Проїтоколи Народне скуйиїїине, која је држана у Беоїрагу 1880. и 1881. іодине, 1881, стр. 424.*

15 *Проїтоколи Народне скуйиїїине, која је држана у Беоїрагу 1880. и 1881. іодине, 1881, стр. 426.*

16 *Проїтоколи Народне скуйиїїине, која је држана у Беоїрагу 1880. и 1881. іодине, 1881, стр. 424.*

17 Vid. §365 Предлог Законика о судском поступку у грађанским парницама, 1915, АЈ, МП, фонд бр. 63, фасц. бр. 23.

jugoslovenskog Zakonika o građanskom postupku pristupili sa stavom o nužnosti propisivanja te zabrane. Odstupanje od nje doživljavali su kao odricanje od svoje pravne tradicije.

Za razliku od Kraljevine Srbije, koja se ugledala na francusko pravilo o zabrani dokazivanja svedocima, ostali krajevi u novostvorenoj jugoslovenskoj državi gradili su svoje pravo prema germanskom modelu, koji nije poznavao ovu zabranu. Tako, iako je kod Hrvata u „srednjem veku dokaz po svedocima bio dopušten samo do određene vrednosti spornog predmeta“, a preko te vrednosti tražio se dokaz ispravama,¹⁸ od pedesetih godina XIX veka, na hrvatsko-slavonskom pravnom području važio je jozefinski, austrijski postupak, u kome nije predviđena zabrana dokazivanja svedocima. Na bosansko-hercegovačkom i crnogorskom pravnom području primenjivao se postupak koji se zasnivao na nemačkom postupku od 1877. godine, a na području Vojvodine važio je mađarski parnični postupak, koji je bio nalik nemačkom i austrijskom. Najzad, na slovenačko-dalmatinskom prostoru važio je austrijski Zakonik o građanskom postupku od 1895, koji je i uzet za uzor prilikom izrade jugoslovenskog *Zakonika*.¹⁹ Dakle, osim u Kraljevini Srbiji, pravna tradicija ostalih jugoslovenskih krajeva nalagala je neograničenu mogućnost dokazivanja svedocima.

3. PREČANI O ZABRANI DOKAZIVANJA SVEDOCIMA

Proces unifikacije građanskog postupka u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca započeo je prečanskim razmatranjem srbijanskog Predloga zakonika od 1915. godine, kao eventualne osnove za izradu budućeg jugoslovenskog zakonika. Ocenivši Predlog kao „nepodesan“ da bude uzet za osnovu, „prečanski front“ je ustao protiv „nazadnih“ i „zastarelih“ normi o zabrani dokazivanja svedocima.²⁰ Naime, smatrali su da odredbe o zabrani dokazivanja svedocima nisu u skladu sa etičkim principima, jer se njima „nepravredno kažnjava stranka gubitkom dokazala i gubitkom svoje

---

18 Werk, H., 1928, O dokazivanju po svedocima, *Mjesečnik*, 4, str. 184.

19 Павловић, М., 2005, *Српска правна историја*, Крагујевац, Надежда Павловић, str. 745.

20 Niški Predlog zakonika od 1915. godine ocenjen je, od „prečanskog fronta“ kao „nepodesan“ da bude uzet za osnovu novog jugoslovenskog Zakonika, jer, prema rečima Slavoljuba Sove „preuzima veliki broj naređenja iz građanskog postupka za Kraljevinu Srbiju od 20. februara 1865, pa ih tu i tamo popunjuje modernijim naređenjima austrijskog građanskog parničnog postupka od 1895.“ Jedno od „naređenja“ koje je preuzeto iz srbijanskog Zakonika od 1865, a zbog koga je Predlog deklarisan kao „nepodesan“ bilo je i pravilo o zabrani dokazivanja svedocima. (Sova, S., Referat o Predlogu Zakonika o postupku sudskom izrađenom u Nišu godine 1915, 1921, Zagreb, AJ, MP, fond br. 63, fasc. br. 25).

tražbine zbog toga, što je propustila zahtevati pismenu ispravu i što se pozdala u poštenje svojega dužnika“.21 Takođe, isticali su i da odredbama o zabrani dokazivanja svedocima nije mesto u zakonu o postupku.22

Zabranu dokazivanja svedocima, koja je bila uneta u pretpredlog novog građanskog parničnog postupka,23 Prečani su posmatrali sa gnušanjem. Na ovu srbijansku tekovinu gledali su kao na „tuđu, neorgansku i

21 Sova, S., *Referat o Predlogu Zakonika o postupku sudskom izrađenom u Nišu godine 1915*, 1921.

22 Slična primedba bila je istaknuta i prilikom skupštinske rasprave u Srbiji 1881. godine. Tom prilikom, jedan od poslanika istakao je da se odredbe materijalno-pravnih propisa „odnose sve na važnost postojanja ugovora“, a „§ 242 građanskog postupka govori o dokazima“. Dakle, odredbama o zabrani dokazivanja svedocima jeste mesto u procesnom zakonu, jer se njima reguliše pitanje dokaznog sredstva u postupku. (*Протоколи Народне скупштинине, која је држана у Београду 1880. и 1881. године*, 1881, str. 430).

23 §423 Pretpredloga novog GRPP: „Sud će po slobodnom uverenju brižljivo ocenjivati sve okolnosti, koje utiču na nepristrasnost svedoka i na verodostojnost njegovih iskaza.

- I. Ali se neće moći dokazivati svedocima nikakva pravna činjenica, o kojoj je bilo moguće napraviti javnu ili privatnu pismenu ispravu, na kojoj se činjenici osniva traženje čija vrednost prelazi dve hiljade dinara. Pri utvrđivanju ove vrednosti neće se uzimati u obzir sporedna traženja, kad ona nisu predmet glavnog zahteva (§49).

Tako isto neće se moći svedočenjem svedoka dokazivati protiv ili izvan sadržine pismene isprave ni onda, kada je u pitanju suma ili vrednost i manja od dve hiljade dinara.

Ovi propisi ne primenjuju se u trgovačkim sporovima.

- II. Onome, koji je tražio vrednost preko dve hiljade dinara neće se dopustiti, da dokazuje svedocima i kada bi on docnije svoje prvobitno traženje sveo ispod dve hiljade dinara.
- III. Isto tako neće se dopustiti dokazivanje svedocima ni o traženju manjem od dve hiljade dinara, ako se utvrdi, da je ono ostatak ili deo traženja većeg od dve hiljade dinara.
- IV. Od gornjih pravila izuzimaju se slučajevi, kada postoji početak pismenog dokaza. Tako se zove svako pismeno, koje proizilazi od onoga, protiv koga je traženje upravljeno ili od onoga, koga taj predstavlja, a koje pismeno spornu činjenicu dovodi do verovatnosti.
- V. Od gornjih pravila izuzimaju se svaki put slučajevi u kojima potraživaocu nije bilo moguće nabaviti pismenu ispravu o spornoj činjenici.

Ovo se izuzeće najčešće primenjuje:

- a) na obaveze koje proizilaze iz nazovi-ugovora (kvazikontrakta) i iz prestupa (delikata) ili iz nazovi-prestupa (kvazi-delikata);
- b) na prinudne ostave učinjene u slučaju požara, brodoloma, poplave, bune, i tome podobno, i na ostave koje putnici čine stanujući u gostionicama, – sve prema svojstvu lica i okolnosti dela;
- v) na obaveze ugovorene u nepredviđenim nesrećnim slučajevima, gde ne bi bilo moguće nabaviti pismenu ispravu; i

– moglo bi se reći – patološku izraslinu na telu novog postupka, koja ne samo što nagrđuje njegovu organsku i sistematsku celinu, nego preti, da ga posvemu upropasti²⁴. Zbog toga se otvorila oštra debata između Prečana i Srbijanaca.

„Prečanski front“ isticao je, najpre, da zabrana dokazivanja svedocima, predviđena u pretpredlogu novog građanskog postupka, dovodi do protivrečnosti u okviru samog procesnog zakonika.²⁵ S tim u vezi, modernom postupku, u kome je predviđeno načelo materijalne istine i slobodno sudijsko uverenje, protivi se svako ograničenje, pa i ono koje se odnosi na dokazivanje svedocima. Drugim rečima, napuštanjem zakonske dokazne teorije, koja je opterećena „šablonskim formalnostima i ograničenjima“, otpala je i potreba za zabranom dokazivanja svedocima.²⁶ Jer, kako su Prečani smatrali, „sudija nudi sve potrebne garancije protiv zloupotrebe dokaznog sredstva po svedocima“.²⁷ Međutim, da bi sudija predstavljao zaštitni bedem od zloupotreba svedoka, trebalo je na „položaj sudije pak postaviti lice punih moralnih kvaliteta, koji će svojom stručnom [spremom] jamčiti, da će se parnična stvar ne samo pravno, nego i stvarno pravedno presuditi“.²⁸ Sve u svemu, „prečanski front“ zastupao je stanoviše da „proces mora da teži k ostvarenju materijalne istine, što se ne da

---

g) na slučajeve, u kojima je potražilac usled slučajnog događaja ili nepredviđenog slučaja, koji potiče od više sile, izgubio pismenu ispravu, koja mu je služila kao dokaz.

VI. Naređenja ovog paragrafa pod I, II, i III neće se primenjivati još i u slučaju, kad se parnična stranka, koja nema pismeni dokaz o spornoj činjenici, pozove na svedoke, a protivna stranka izričito izjavi sudu, da na takvo dokazivanje pristaje i sud nađe, da je utvrđivanje postojanja te činjenice važno za odluku o spornom traženju. Jednom dati pristanak ne može se opozvati“ (Navedeno prema: Mudrovčić, J., 1928, *Reforma građanskog postupka zapinje*, *Mjesečnik*, 1, str. 9–10).

24 Zuglia, S., 1927, *Prijedlog zakona o gpp. – Prikaz i primjedbe*, *Mjesečnik*, 1, Zagreb, str. 16.

25 Takođe, isticali su da zabrana dokazivanja svedocima dovodi do protivrečnosti u pravu kao sistemu pravnih propisa. Protivrečnosti u okviru pravnog sistema odnosile su se na već iznošene primedbe na nespojivost sa materijalnopравnim propisima, koji ne predviđaju u svim slučajevima (pisanu) formu pravnog posla.

26 *Споменица Првој коніреса йравника Краљевине Срба, Хрваїа и Словенаца*, 1926, стр. 78; „Pojam materijalne istine u kontinentalnom pravu se zasniva na dva pojma, pojmu slobodne ocene dokaza (materijalna istina kao rezultat procene koja nije vezana formalnim, strogim, zakonskim pravilima) i na pojmu – inkvizicione, oficijelne maksime...“ (Vid. Sladić, J., Uzelac, A., *Assessment of Evidence*, p. 125, (https://bib.irb.hr/datoteka/841351.A53Sladic_Uzelac-EUMO-94_Assessment_of_evidence.pdf, 1. 02. 2018)).

27 *Споменица Првој коніреса йравника Краљевине Срба, Хрваїа и Словенаца*, 1926, стр. 82.

28 *Споменица Првој коніреса йравника Краљевине Срба, Хрваїа и Словенаца*, 1926, стр. 79.

uspešnije postići, nego li primenom slobodnog sudijskog uverenja, nevezanog u oceni, neograničenog u upotrebi dokaznih sredstava“.²⁹

Prečani nisu osporavali važnost pismenih isprava kao dokaznog sredstva. Naprotiv, oni su ih deklarirali kao „najiskrenijeg, najneumitnijeg, najjeftinijeg svedoka“.³⁰ Prema rečima dr Srećka Culje „nju ne treba ni pozivati [...], zbog njena izostanka ne treba odgađati ročište, ne treba je puno i ponovno ispitavati ni zaklinjati“.³¹ Ali isprava je takva sve dok se posmatra apstraktno, u teorijskom vakuumu. Posmatrajući isprave u socijalnom okruženju, gde stanovnici uz „najveći napor znadu jedva potpisati svoje ime a inače su potpuni analfabeti“,³² ona gubi sve kvalitete (naj) pouzdanijeg dokaznog sredstva. Štaviše, njene mane „nadmašile bi sve koristi, što bi ih pravosuđe crpilo iz ograničenja dokaza svedocima“.³³ One bi, prema shvatanju Prečana, postale „lažne, nepotpune i nestručne“.³⁴ Jer „u nas, gde je veći deo naroda nepismen i neuk, uvođenje isprave kao isključivo dokazno sredstvo [...] predaje se naš svet kojekakvim piskaralima, koji ne pružaju nikakvu garanciju niti za to, da će isprave, koje će oni sastaviti, valjati i verno reproducirati ono, što su stranke usmeno ugovorile, niti za to, da neće namerno štogod krivo upisati na štetu jedne ili druge stranke“.³⁵

U zabrani dokazivanja svedocima Prečani su videli sredstvo usporevanja pravnog prometa. Jer „pravni život se u tolikoj meri razvio da se pravni poslovi svršavaju na sokaku, u kavani, pa u velikoj meri i na samom telefonu, a to nosi samo po sebi potrebu upotrebe svijuju mogućih dokaznih sredstava, a tako i neograničenog dokazivanja sa svedocima“.³⁶ Ako bi se pak i prihvatila zabrana dokazivanja svedocima, nju bi trebalo ograničiti na iznos od 5 000, a ne 2 000 dinara.³⁷ Jer „pre rata se za 200

29 Zuglia, S., 1925, Treba li dopustiti neograničenu upotrebu svjedoka u građanskom postupku, *Mjesečnik*, 10, str. 433.

30 Сїоменица Првої конїреса ѱравника Краљевине Срба, Хрваїа и Словенаца, 1926, str. 74.

31 Zuglia, S., 1925, str. 428.

32 Werk, H., 1928, str. 192. Dr Hugo Werk je najviše mislio na Srbijance kada je ovako opisao stanovništvo, s obzirom na to da je naveo i statističke podatke prema kojima je 80% stanovništva na prostoru Srbije bilo nepismeno, dok je taj procenat u prečanskom delu novostvorene države bio mnogo manji.

33 Сїоменица Првої конїреса ѱравника Краљевине Срба, Хрваїа и Словенаца, 1926, str. 74.

34 Сїоменица Првої конїреса ѱравника Краљевине Срба, Хрваїа и Словенаца, 1926, str. 75.

35 Образложење за Грпп, str. 14, 15.

36 Сїоменица Првої конїреса ѱравника Краљевине Срба, Хрваїа и Словенаца, 1926, str. 88.

37 Zuglia, S., 1927, str. 17.

dinara (preko koje se sume nije moglo u Srbiji dokazivati svedocima) moglo dobiti dva dobra para odela, dok se danas“ – dvadesetih godina XX veka – „za 2000 dinara može dobiti jedva jedan osrednji par“.³⁸ Kao razlog više protiv zabrane, a u vezi sa frekventnošću pravnog prometa, isticano je da trgovci mogu neograničeno dokazivati svedocima, osim ako to Trgovačkim zakonikom nije zabranjeno. S tim u vezi ironično su zapažali da „ako svedoci nisu do sada upropastili trgovce, koji sklapaju najviše pravnih poslova te sastavljaju i najviše isprava, neće upropastiti ni druge državljane“.³⁹ Takođe, neshvatljivo im je bilo da „kada zemljoradnik proda konja trgovcu za 3000 D. može tu prodaju dokazivati svedocima, ali kada proda zemljoradniku, onda ne može, nego je [...] potrebna isprava!“⁴⁰

Pobijano je i mišljenje zagovornika ograničenja dokazivanja svedocima da će „kraj isprava biti i manje parnica“ i da će one koje nastanu zadavati „sudovima manje posla“.⁴¹ Naime, i pored zabrane dokazivanja svedocima postojala je mogućnost dokazivanja svedocima o nekim bitnim pitanjima kao što su *dolus*, autentičnost isprave i dr. Zbog toga, „opasnosti od lažnih svedoka ipak se ne bi mogli osloboditi“, jer – prema dr Culji – „ako smo ih izlučili od rešavanja glavnog pitanja, oni bi se opet vratili u proces kao odlučan faktor kod sporednih pitanja te bi zaobilaznim putem mogli da pokvare sve, što smo ispravama dobili“.⁴² Tako postupak ne bi bio ni brži ni jeftiniji.

Polazeći od različite pravne tradicije i s njom povezanog pravnog kontinuiteta, neki Prečani su pitanje dopustivosti dokazivanja svedocima, u jednom trenutku, sveli na jednostavnu matematičku proporciju. Predratna Kraljevina Srbija, u kojoj je važila zabrana dokazivanja svedocima, činila je po „stanovništvu manje od 1/3 [...] nove države“.⁴³ Shodno tome, „ako unifikacija prava ima da prekine pravni kontinuitet i nanese nasilje pravnom uverenju jednog ili drugog područja, manje je zlo s opšteg gledišta, da se to nasilje nanese jednoj trećini nego li dvema trećinama naroda“, govorio je dr Culja.⁴⁴

Najzad, videvši u parničanju jednu vrstu pravnog rata, protivnici zabrane dokazivanja svedocima smatrali su da „kako u ratu kao borbeno

38 Благојевић, В. О., 1938, *Истраживање материјалне истине у грађанском парничном и ванпарничном процесу*, Београд, Издавачко и књижевско предузеће Геца Кон А. Д., str. 32.

39 Zuglia, S., 1927, str. 19.

40 Mudrovčić, J., 1928, str. 15.

41 Mudrovčić, J., 1928, str. 11.

42 Zuglia, S., 1925, str. 431.

43 *Споменица Првој конгреса правника Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*, 1926, str. 74.

44 Zuglia, S., 1925, str. 429.

sredstvo služi i top, i puška, i kama to i u sporu, borbi za pravo, valja pustiti sva dokazna sredstva, kojima se parničari hoće da posluže“.⁴⁵ U toj borbi, isprave će same sebi „prokrčiti put“, umesto da se „nasilnim protekcijama“ ide u prilog i rđavim ispravama.⁴⁶ Sledstveno, u propisivanju zabrane dokazivanja svedocima „prečanski front“ nije video sredstvo obezbeđenja pravne sigurnosti, već način kojim se „udaraju slobodni putevi svakojakim zloupotrebama“.⁴⁷

4. SRBIJANCI O ZABRANI DOKAZIVANJA SVEDOCIMA

Tokom izrade jugoslovenskog Zakonika o građanskom parničnom postupku Srbijanci su se zalagali za zabranu dokazivanja svedocima. Njihov nastup je, za razliku od Prečana, bio više defanzivan nego ofanzivan ili je pak samo tako izgledao pred brojnijim prečanskim argumentima protiv ograničenog dokazivanja svedocima.

Zagovornici zabrane dokazivanja svedocima su najpre osporili mogućnost ostvarenja načela materijalne istine u „novom“ parničnom postupku. Jer, prema prečanskom stavu, načelo materijalne istine je uslovljavalo neograničenu upotrebu svedoka u postupku. S tim u vezi, Srbijanci su smatrali da je načelo materijalne istine nespojivo sa dispozitivnim načelom, koje važi u uređivanju privatno-pravnih odnosa, kao i sa relativnim dejstvom presude u parničnom postupku.⁴⁸ „Otuda“ – prema Ž. Periću – „kada jedan parničar u građanskom sporu prizna traženje protivne strane, sud ima to samo da konstatuje, ne ulazeći u istraživanje da li je zaista tako“.⁴⁹ Prema tome, ovde nije reč o materijalnoj, već o formalnoj istini. Isti je slučaj i sa relativnim dejstvom presude, „po kome presuda sudska ima dejstvo samo između parničara, a ne prema trećim licima“. Jer „ako bi se, po istom predmetu i po istom osnovu, poveo spor među drugim parničarima, sud bi u tom drugom sporu mogao doneti drugačiju

45 *Споменица Првој коніреса ѱравника Краљевине Срба, Хрватіа и Словенаца*, 1926, str. 85.

46 Mudrovčić, J., 1928, str. 15.

47 *Споменица Првој коніреса ѱравника Краљевине Срба, Хрватіа и Словенаца*, 1926, str. 83.

48 Періћ, Ж., 1934, *Сведоци као доказно средство*, Београд, Издавачка књижарница Теце Кона, str. 38, 39.

49 Takođe, „kod pretpostavke *iuris tantum*, t. j. koje vrede dok ih protivna strana ne obori, sud nije ovlašćen istraživati materijalnu istinu već ima uzeti da pretpostavka odgovara stvarnosti, mada, možda, u konkretnom slučaju nije tako [...]. Međutim, kod pretpostavaka *iuris et de iure*, tu uopšte nije dopušten protivdokaz, bez obzira na to da li baš, u datom slučaju, pretpostavka odgovara ili ne materijalnoj istini“ (Перић, Ж., 1934, str. 38).

presudu⁵⁰ Dakle, nema čvrsto postavljeno načelo materijalne istine, pa stoga nema ni potrebe dopustiti neograničeno dokazivanje svedocima.

Izjašnjavajući se za uvođenje zabrane dokazivanja svedocima, Srbijanci su opovrgli tezu Prečana da usled prihvatanja slobodnog sudijskog uverenja „sudija nudi sve potrebne garancije protiv zloupotrebe dokaznog sredstva po svedocima“. Tako, postavljalo se pitanje postoji li sudija koji će biti brana zloupotrebama u novostvorenoj državi. U tom smislu, dr Aranđelović se pitao – „imamo li mi onaj idealni sudijski kadar koji je neophodan pri neograničenoj primeni slobodnog sudijskog uverenja pri oceni podesnog dokaza? Jesu li današnje sudije pravnički spremnije, praktički iskusnije, više nezavisne, moralno jače, materijalno osigurane, iskušenju manje podložne nego one iz vremena pre Velikog rata? Jesu li manje podložne partijskim uticajima nego ranije? Postoji li bojazan da će pod raznovrsnim uticajima podleći iskušenju i voditi računa o 'našim' i 'vašim' pri suđenju građanskih kao i krivičnih parnica?“⁵¹ Ni posle Velikog rata na prostoru novostvorene države nije bilo „idealnog sudije“, koji bi mogao ispravno primenjivati teoriju slobodnog sudijskog uverenja. Rečju, „sudeći po žalosnom faktu da je posleratno društvo znatnim delom utonulo u život poroka i strasti, da je osećaj morala u mnogima utrnuo u borbi za opstanak ili, što je još gore, u žudnji za što većim bogaćenjem, uživanjem i zadovoljenjem najraznovrsnijih prohteva, mora se, nažalost, sa bolom u duši priznati: da je i naše pravosuđe počeo da nagriza crv tog otrovnog života i da je ono jednim svojim delom podleglo tom iskušenju.“⁵² Ako bi se pak našao neki sudija koji je na toj „idealnoj visini“, njega bi „spotakao nedostatak vremena“ da proceni istinitost iskaza svedoka. Tako, usled preopterećenosti, rad sudije bi postao šablonski – „sudija bi se uverio da je svedok punoletan, umno zdrav, da nije bio osuđivan i da nije ni u kakvom slučaju izuzeća, i stvar bi bila svršena.“⁵³ Sve u svemu, Srbijanci su smatrali da je neophodno uvesti zabranu dokazivanja svedocima.

Za razliku od Prečana, Srbijanci su se, braneći svoju pravnu tradiciju, zalagali za sistem u kome zakonodavac „više veruje ispravi nego svedoku, hartiji nego čoveku.“⁵⁴ Oni su na ispravu gledali kao na „stvar superiorniju od čoveka, stvorenje savršenije od svog tvorca“. Jer „ona bolje pamti i duže živi nego čovek“; ona je „jedan nemi ali baš zato najrečitiji svedok.“⁵⁵ Štaviše, „i krnjavija isprava pruža veći i sigurniji dokaz

50 Перић, Ж., 1934, str. 39.

51 *Сйоменца Првој конгреса љравника Краљевине Срба, Хрватиа и Словенца*, 1926, str. 67.

52 Junior, U., 1926, *Правосуђе у опасности, Бранич*, 7 i 8, str. 123.

53 Перић, Ж., 1934, str. 32.

54 Перић, Ж., 1934, str. 9.

55 Перић, Ж., 1934, str. 29.

od mnogih svedoka⁵⁶. Da su Srbijanci imali pravo što su manje verovali svedocima nego ispravama potkrepljivalo se i jednom anegdotom. Prema njoj, „došao“ čovek „advokatu noseći tužbu, kojom se [je] od njega tražilo plaćanje jedne sume zajma. Na pitanje advokata, je li dužan, odgovorio je [...] prezrivo, da valjda neće on, imućan čovjek, tražiti zajam od tužitelja, fukare. Pa dobro, reče advokat, mi ćemo kazati, da nismo dužni a on neka dokazuje da jesmo. „A jok“, odvrati on, „nećemo se mi tako braniti; jer, ako mi kažemo, da nam on nije dao zajam, dovesti će on četiri“ svedoka, „koji će posvjedočiti, gdje, kada i u kom je novcu on nama zajam izbrojio. Nego mi ćemo reći ovako: Istina je, slavni sude, da je on nama dao zajam, ali je istina također, da smo mi njemu taj zajam povratili. Jer onda ćemo mi dovesti četiri“ svedoka, „koji će posvjedočiti, gdje, kada i u kom novcu smo mi njemu zajam vratili.“⁵⁷

Pobijajući argument Prečana da će se, usled eventualne zabrane dokazivanja svedocima umnožiti pravljenje lažnih isprava, gospoda Nestorović i Aranđelović su izjavili: „[...] pravljenje lažnih isprava za prestupnika mnogo je opasnije nego krivo svedočenje i zato se lažne isprave vrlo retko pojavljuju, dok su lažni svedoci obična pojava.“ „Lažna isprava“ – obrazlagali su oni svoj stav – „pretpostavlja pre svega veštinu imitovanja rukopisa onoga, od koga treba da proističe dotična isprava, a sem toga, krivotvorenje isprave čini beščasteću krivicu, koja ostavlja trag, te se može upoređivanjem rukopisa dokazati, dok međutim, lažno svedočenje je stvar savesti, koju je teško kontrolisati, tako, da u koliko je svedok pokvareniji, u toliko je njegova svedodžba udešenija, te izgleda verovatnija.“⁵⁸

U vezi sa pravnim prometom, a povodom dopuštenosti dokazivanja svedocima u trgovačkim poslovima, tamo gde se zakonom isprava ne traži, Srbijanci su pravdali razlogom brzine. Naime, govorili su – „jedan, dakle, opšti interes koji ne postoji u građanskim sporovima objašnjava nam zašto se, ovde, dozvoljavaju, izuzetno, svedoci i kod pravnih poslova preko“ izvesne sume.⁵⁹

Dok su Prečani zabranu dokazivanja svedocima posmatrali kao „patološku izraslinu“, koja bi potpuno „upropastila organsku i sistemsku celinu“ austrijskog uzora, bilo je i onih austrijskih pravnih pisaca koji su „preporučivali zabranu dokazivanja svedocima“.⁶⁰ Sledstveno, bilo je mo-

56 Stanoš, I., 1926, Još o neograničenoj potrebi svjedoka, *Mjesečnik*, 3, str. 124–125.

57 Милић, И., *Примједбе Законском њредлоју о судском њосћујуку у ѓрађанским ѓарницима*, стр. 4, АЈ, МП, фонд бр. 63, фасц. бр. 25.

58 Благојевић, В. О., 1938, стр. 31.

59 Перић, Ж., 1934, стр. 34.

60 Аранђеловић, Д., 1933, *Грађанско ѓроцесно ѓраво Краљевине Југославије*, II књига, Београд, Штампарија „Јовановић“, стр. 100.

guće uneti zabranu dokazivanja svedocima, a da se ne remeti „sistemska celina“. Zapravo, Srbijanci su smatrali da je zabrana dokazivanja svedocima nužna. Jer „mislimo da nećemo pogrešiti ako nagovestimo“ – rekao je dr Blagojević – „da ćemo se gorko kajati“ ako napustimo pravilo o zabrani dokazivanja svedocima, s obzirom na to da „sve ono što nam dolazi i što nam je došlo iz biv. Austro-Ugarske ne mora biti dobro“.⁶¹

5. ISHOD RASPRAVE I ZAKLJUČAK

U srbijansko-prečanskom sporu oko dokazivanja svedocima, Prečani su izneli više argumenata. Međutim, kako je to primetio Ž. Perić, u ovoj diskusiji „ne važi“, ili barem ne bi trebalo da važi, „demokratsko načelo većine“, jer „argumenti se ne broje nego mere“.⁶² Ipak, na kraju, prevagnuo je broj – nije uvedena zabrana dokazivanja svedocima u jugoslovenski *Zakonik o sudskom postupku u građanskim parnicama*.

Nije samo brojnost argumenata uticala da prevagne prečansko mišljenje. Naime, dok je ministar pravde bio Srbijanac Marko Đuričić, u Nacrtu novog građanskog parničnog postupka (1925) bila je predviđena zabrana dokazivanja svedocima. Međutim, promena političkog miljea, koja je na mesto ministra pravde „dovela“ dr Srškića, koji je kao pravozastupnik radio u Sarajevu gde je važio austrijski građanski parnični postupak, uslovlila je – prema mišljenju Ž. Perića – odbacivanja ograničenog dokazivanja svedocima.⁶³ Sledstveno, na odbacivanje instituta srbijanske pravne tradicije uticala je politička situacija. S tim u vezi, praktično iskustvo g. Srškića svakako je pogodovalo usvajanju austrijskog, a odbacivanju francuskog modela dokazivanja svedocima. Međutim, pitanje da li je baš to što je on bio ministar pravde prouzrokovalo odbacivanje zabrane dokazivanja svedocima iziskuje posebno naučno istraživanje.

Prema P. Todoroviću „debata je pokazala da su konzervativni bili i pravници iz Srbije i oni iz drugih krajeva, držeći se grčevito onog što u njihovom području važi“.⁶⁴ Međutim, interesantno je mišljenje jednog od najistaknutijih srbijanskih predstavnika u ovom pitanju – dr Arandževića, koji je jednom prilikom izjavio da bi „trebalo prvo oprobati, i na teritoriji Srbije, austrijski dokazni sistem pa, ako bi proba ispala nepovoljno, onda tek izvršiti potrebnu reformu“. Povodom ove konstatacije savremenici su

---

61 Navedeno prema: Благојевић, В. О., 1938, стр. 40.

62 Перић, Ж., 1934, стр. 40.

63 Перић, Ж., 1934, стр. 51.

64 *Сјоменица Првој конгреса њавника Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*, 1926, стр. 90.

ga podsećali da je Srbija taj sistem već oprobala i da ga je zbog nedostataka odbacila 1865. godine.⁶⁵ Ipak, donošenjem jugoslovenskog *Zakonika o sudskom postupku u građanskim parnicama* i na području bivše Kraljevine Srbije usvojen je austrijski dokazni sistem. Jedan provereno dobar pravni institut⁶⁶ – zabrana dokazivanja svedocima – ostao je na smetlištu pravne istorije, a „idealnom sudiji“ ostalo je da se bori sa lažnim, nepouzdanim, podmitljivim svedocima.

IZVORI

1. Милић, И., *Примједбе Законском предлогу о судском поступку у грађанским парницама*, Архив Југославије, МП, фонд бр. 63, фасц. бр. 25.
2. Никетић, Г., 1921, *Грађански судски поступак Краљевине Србије у циљемачен одлукама Државној савети и ошћие седнице и одељења Касационој суда*, Београд, Књијар издавач Геца Кон.
3. Образложење за Грпп, Архив Југославије, МП, фонд бр. 63, фасц. бр. 25.
4. *Пројкоколи Народне скуйишћине, која је држана у Београду 1880. и 1881. године*, 1881, Београд, Државна штампарија.
5. Предлог Законика о судском поступку у грађанским парницама, 1915, Архив Југославије, МП, фонд бр. 63, фасц. бр. 23.
6. Sova, S., 1921, *Referat o Predlogu Zakonika o postupku sudskom izrađenom u Nišu godine 1915*, Zagreb, Arhiv Jugoslavije, MP, fond br. 63, fasc. br. 25
7. *Сјоменица Првој коніреса управника Краљевине Срба, Хрватија и Словенаца*, 1926, Издало Удружење правника – Београд, Београд.
8. Законик о поступку судском у грађанским парницама за Кнежество Србију, 1865, (<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=publications&id=4099&m=2#page/8/mode/2up>, 15. 12. 2017).

LITERATURA

1. Аранђеловић, Д., 1933, *Грађанско процесно право Краљевине Југославије*, II књига, Београд, Штампарија „Јовановић“.
2. Благојевић, В. О., 1938, *Испраживање материјалне истине у грађанском парничном и ванпарничном поступку*, Београд, Издавачко и књијарско предузеће Геца Кон А. Д.
3. Ђорђевић, А., 1891, *Теорија грађанској судској поступку*, Београд, Штампано у Краљ.-срп. Државној штампарији.

⁶⁵ Перић, Ж., 1934, str. 54.

⁶⁶ Да је институт забране доказивања сведоцима био проверено доbar институт доказује чињеница да су Србијанци, упркос рецепцији Клајновог парничног поступка, задржали забрану доказивања сведоцима у Предлогу законика о судском поступку у грађанским парницама од 1915. године.

4. Јовановић, С., 1933, *Уставобранићели и њихова влада (1838–1858)*, Београд, Издавачка књижарница Геце Кона.
5. Јуниор, У., 1926, Правосуђе у опасности, *Бранич*, 7 и 8.
6. Mudrović, J., 1928, Reforma građanskog postupka zaprinje, *Mjesečnik*, 1.
7. Павловић, М., 1996, О правној свести код Срба, *Архив за љравне и друштвене науке*, 1–3.
8. Павловић, М., 2000, *Југословенска држава и љраво 1914–1941*, Крагујевац, Надежда Павловић.
9. Павловић, М., 2005, *Српска љравна историја*, Крагујевац, Надежда Павловић.
10. Павловић, М., 2008, *Правна европеизација Србије 1804–1914*, Крагујевац, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, НИП Погледи.
11. Перић, Ж., 1934, *Сведоци као доказно средство*, Београд, Издавачка књижарница Геце Кона.
12. Sladić, J., Uzelac, A., *Assessment of Evidence*, (https://bib.irb.hr/datoteka/841351.A53Sladic_Uzelac-EUMO-94_Assessment_of_evidence.pdf, 1. 02. 2018).
13. Stanoš, I., 1926, Još o neograničenoj potrebi svjedoka, *Mjesečnik*, 3.
14. Werk, H., 1928, О доказивању по сведоцима, *Mjesečnik*, 4.
15. Zuglia, S., 1925, Treba li dopustiti neograničenu upotrebu svjedoka u građanskom postupku, *Mjesečnik*, 10.
16. Zuglia, S., 1927, Prijedlog zakona o gpp. – Prikaz i primjedbe, *Mjesečnik*, 1.

THE DISPUTE BETWEEN SERBIAN LAWYERS
AND LAWYERS FROM THE FORMER AUSTRO-HUNGARY
ABOUT PROVING BY WITNESSES ON THE OCCASION OF
ENACTMENT OF THE YUGOSLAV CODE
OF CIVIL PROCEDURE

Biljana Gavrilović

SUMMARY

Prohibition of proving by witnesses had been existing in Serbian code of civil procedure since 1865. But, when the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes was created, it was asked the question of sustainability of this legal institute. Namely, in other parts of the newly created state there was no ban on using witnesses as evidence in civil proceedings, unlike Serbia. Therefore, extensively discussion was developed about permissibility of proving by witnesses on the occasion of unification of civil procedure. Jurists from Serbia were for prohibition of proving by witnesses, but jurists from other parts of the newly created state (especially – across the Danube

and the Sava (and the Drina) rivers) were against that prohibition. Consequently, subject of this analysis are reasons *pro et contra* permissibility of proving by witnesses, that were cited on the occasion of enactment of the Yugoslav code of civil procedure.

Key words: proving by witnesses, the reasons against, the reasons for, civil procedure.

Dostavljeno Uredništvu: 8. februara 2018. god.
Prihvaćeno za objavljivanje: 22. maja 2018. god.